

1. Вітвицька С.С. Особистісно орієнтоване виховання студентів у вищих навчальних закладах освіти // Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 50-78.
2. Груша Л. О. Особистісно орієнтоване навчання та виховання у вищих медичних навчальних закладах. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 1. – с. 111-114.
3. Крицький І.О. Запровадження кредитно-модульної системи у практику роботи факультету ТДМУ/ І.О.Крицький, П.В.Гоцинський, Г.А.Крицька//Медична освіта. – 2012. – №4. – С.18-19.
4. Островський І.М., Прохоров Є.В. Рольова гра як засіб навчання та контролю знань субординаторів //Медична освіта.-2004.-№1.-С.49-51.
5. Підготовка сімейних лікарів на сучасному етапі: вирішені та невирішені проблеми/Г.І.Лисенко, О.Б.Яценко, Л.В.Хіміон [та ін.].//Сімейна медицина. – 2011. – №3 – С.5-6.
6. Яценко С.Л. Особистісно орієнтоване навчання: теоретичний та прикладний аспекти // Проблеми освіти: Наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – Вип. 85. – С. 231-237.

Пилипенко С.П., к.ф.н.,
ПВНЗ «Київський медичний університет»

ПОПУЛІЗМ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ І ДЕТЕРМІНАНТА СФЕРИ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Тридцять років відновленої незалежності не перетворили, на жаль, Україну в успішну державу і мало наблизили її громадян до тих мрійливих сподівань, з якими вони йшли на Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Науковці при поясненні причин неуспіхів усе частіше використовують запозичене англослов'янським світом з латини слово «популізм», яке набуває яскравого негативного наповнення, продовжуючи свій руйнівний похід. Ми проводимо дослідження появи та еволюції цього поняття й викладемо нижче його перші результати.

Виявилось, що в останні роки існування Радянського Союзу науковці-гуманітарії отримали змогу вийти за межі ідеологізованих дисциплін, що разом формували «теорію наукового комунізму», й розпочати вивчення гуманітарної складової усіх світових Sciences & Arts. Народилася нова наука про суспільство — політологія. Один за одним наші найбільші університети не тільки пропонували студентам нові знання, а й розпочали готувати фахівців з політології. Логічним розвитком розширення вищої освіти стало проведення перших дисертаційних досліджень явища популізму (вказемо три кандидатські [3; 4; 9] і одну докторську з монографією [6]).

Кількість публікацій зростала, тому ми обмежимося нагадуванням про дослідження В. Ачкасова, Н. Баранова, В. Бебика, Д. Видріна, М. Каращука, Б. Кіршенблата, Б. Ковалю, В. Литвина, І. Новоженкової, І. Побочія, С. Погорельської, С. Семенова, Т. Радя, С. Шульговського і О. Яроша. Очевидно, що активізувалося використання зарубіжних джерел і були перекладені обрані книги. Термін «популізм» з'явився в різноманітних дисциплінарних і навіть у тлумачних словниках [1, с. 878]. Однак ми помітили й те, що абсолютна більшість вивчених нами політологічних і філософських наукових праць відзначалась слабкістю і невиразністю в своїх прогнозах на майбутнє. Їх автори обмежувалися тільки загальними висловлюваннями, не заглиблюючись у тенденції змін технологій, ринків праці, основ життязабезпечення в умовах погіршення екологічного стану довкілля та інших негараздів.

Для виправлення цього недоліку ми й розпочали власний аналіз еволюції ролі і вживаності поняття «популізм» в новітній історії України. Своїм кінцевим завданням ми вважаємо формування вірогідного прогнозу розвитку політичних та економічних подій у пост-пандемічні роки не надто віддаленого майбутнього.

Для аналізу таких виключно складних за характеристиками і чутливими зонами систем, якими є політичні структури сучасних держав (і «стабільних», як на Заході, і «перехідних», як Україна) нам будуть важливі не тільки універсальні та фундаментальні філософські закони, а й відкриття молодими науками законів мислення людей з врахуванням їх різноманітності та широкого спектру відхилень і аномалій.

Сконцентруємо виклад перших отриманих результатів на тих ідеях, які сформували автори перших українських дисертацій з політології. Це ми вважаємо ефективнішим від порівняння текстів багатьох десятків статей і тез, адже кожне дисертаційне дослідження полягає насамперед в опрацюванні великої кількості книг, статей і повідомлень з якоїсь тематики. Після проведення порівняльних та інших досліджень їх автор виносить на захист автореферат і руко-

пис дисертації з більш чи менш глибоким узагальненням стану розробки обраної ним теми чи проблеми.

Обрані нами дисертаційні дослідження особливо цікаві тим, що їх можна вважати ознакою перебування України в «перехідному періоді», коли життя примусило відмовитися від радянського комплексу гуманітарних дисциплін і спробувати використати зарубіжні досягнення. Першим це зробив С.М. Мигдаль, а про важливість цієї інформації він вказав найбільш лаконічним способом — в невеликій за обсягом анотації до автореферату:

«...Новизна дослідження полягає в тому, що популізм вперше аналізується як політична дія, з допомогою якої пануючий клас (група) суспільства провокує і включає маси в маніпулятивну політичну гру з харизматичним лідером демагогічного типу і намагається таким чином нейтралізувати, асимілювати їх політичну активність, здійснити політичну рокировку влади і зняти соціальну напруженість в суспільстві. В роботі аналізуються організаційні структурні компоненти популістської політичної дії: ідеологія, лідер, рух, партія, механізм і технологія. У дисертації використані роботи класиків політичної думки, які раніше не знаходили свого застосування при дослідженні даної проблеми: А. Грамші, Ж. Политцера, Д. Лукача, Л. Троцького, А. Камю та ін.» [4, с. 14].

Зауважимо, що оскільки ця дисертація була створена раніше від інших, то використання слів «популізм вперше аналізується як політична дія» ми вважаємо цілком виправданим.

Відмінності між усіма трьома дослідженнями непринципові й обмежуються вивченням загальних характеристик популістичних явищ у межах політології. У результаті основний зміст анотацій авторефератів М.М. Дем'яненко і Т.П. Прядко майже співпадає [3; 9], але у них немає прізвищ зарубіжних чи українських науковців. Малі відмінності і в обсязі анотацій, а більший розмір у випадку автореферата М.М. Дем'яненко зумовлений включенням короткого нагадування про необхідність якось зупинити шкідливий вплив популізму.

Набагато більша різноманітність вивчених нами трьох авторефератів спостерігається в обсягах у змісті тих фрагментів, в яких викладені головні висновки з дослідження. В авторефераті С.М. Мигдала висновки трохи довші від анотації і являють собою короткий перелік визначальних характеристик популізму: 1) це системна політична дія задля рокирування влади і збереження соціального статус-кво; 2) це скерована на досягнення і утримання влади маніпулятивна гра з масами харизматичного лідера демагогічного типу; 3) у популізмі домінують інтереси панівного класу; 4) науковці визнали соціальну базу популізму полікласовою з домінуванням інтересів середніх верств; 5) для популізму найбільш сприятливі суспільства з пануванням товарного виробництва і ринку» [4, с. 12].

М.М. Дем'яненко виділив на «Висновки» майже учетверо більше місця і набагато детальніше висвітлює ці 5 положень, додаючи до них шосте — проект атенюації чи повної ліквідації популізму: «Головним чином вирішення цієї проблеми лежить у площині становлення повноцінних механізмів народовладдя; стабільних демократичних норм і традицій; високої політичної та правової культури як посадових осіб, так і громадян; забезпечення та доступу до альтернативної та об'єктивної інформації всіх членів суспільства. Політична наука також повинна внести свій вклад у справу викриття популістських заяв та дій шляхом всебічного дослідження цього явища, оскільки вивчення феномену популізму сприятиме об'єктивній оцінці даного явища. Неупереджений аналіз, публічні оцінки фахівців та незалежних експертів, політичних дій і результатів правотворчості допоможуть аргументованіше доводити неспроможність популістських тез, лозунгів та обіцянок, розкривати їх нереальність» [3, с. 16].

Погоджуючись з цими положеннями, ми все ж відзначаємо їх «мрійливість», адже запропоновано реалізувати повноцінне народовладдя, виховати культурних посадових осіб і забезпечити усім доступ до об'єктивної інформації. Шкода, що це нереально, адже через відсутність світової конвенції про етику журналістики і бажання володарів засобів інформації мати максимальні прибутки в усьому світі виразно виявляють себе нахили друкованих та електронних ЗМІ до надання масам насамперед і найбільше приємних для них інформаційних повідомлень (тут спектр дуже широкий — від фейків та «страшилок» аж до антинауки, містики тощо).

Автореферат Т.П. Прядко є певним феноменом не тому, що він з'явився у 2018 р. після усіх «майданів», а через підхід авторки до розподілу акцентів у його структурі. У великих за обсягом висновках на «докторському» рівні послідовно витлумачено факт виникнення світового консенсусу щодо існування популізму як постійного атрибуту усіх варіантів демократичних соціумів. Т.П. Прядко наголошує та тому, що максимум впливу популізму досягається у тих подібних до України випадках, коли відбувається перехід від тоталітаризму і бідності до чогось нового, яке населення уявляє собі мало не земним раєм чи повторенням кращих на планеті взірців.

Без деталізації, але достатньо повно Т.П. Прядко наводить класифікацію різновидів популізму та попереджає, що серед них немає жодного варіанту, який би не викликав у нас недовіру до всіх інших політиків на тлі тверджень, що сподіватися можна тільки на харизматичного лідера, який фонтанує критикою минулого і обіцянками майбутнього щастя.

Додамо до цих висловлювань Т.П. Прядко власні думки. У результаті царювання популізму, що ми й спостерігаємо в сучасній Україні, зникають сподівання, посилюються апатія і абсентизм, формується поле небезпечної для життя негативної есхатології. Наслідком стає не концентрація ресурсів народу, а еміграція (в найгіршому випадку — суїцид). В Європі популізм стимулює наміри населення відмовитися від базових цінностей наявної демократії і сподіватися на потужного лідера, який вирішить всі проблеми — підвищить рівень життя і знизить безробіття, зупинить потік іммігрантів та ін.

Доцільно найбільш детально розглянути пропозиції Т.П. Прядко щодо ліквідації недоліків популізму й використання та посилення невеликих позитивних якостей як стимулятора активності мас, засобу виведення із застою чи прострації. Цитуємо:

«Убезпечити чи, принаймні, зменшити негативний вплив популізму на демократичне суспільство можуть такі механізми та чинники:

- 1) законодавчі норми, що забезпечують прозорість виборчого процесу, урегульовують методи і засоби застосування виборчих технологій;
- 2) готовність політичної еліти до відкритої розмови з суспільством як у період виконання владних повноважень, так і під час виборчих кампаній;
- 3) прозорість і відповідальність прийняття політичних рішень, які мають бути зрозумілі для суспільства, насамперед, щодо очікуваних наслідків;
- 4) раціоналізація політичної свідомості виборця, формування його громадянської компетенції через актуалізацію й поширення політичної освіти, залучення громадян до активної суспільно-політичної діяльності;
- 5) щодо пострадянських суспільств, то — це ще й формування моральної й соціальної відповідальності за якість політичної влади, подолання патерналізму в політичній культурі;
- 6) активна просвітницька й виховна діяльність політиків, громадських авторитетів і лідерів думок із цільовими групами, суспільством загалом щодо несприйняття популізму;
- 7) забезпечення умов для функціонування вільних ЗМІ як прямого втілення свободи слова, важливого інструменту формування й артикуляції політичних думок, методу демократичного контролю, каналу суспільної комунікації, політичного інформування й освіти. Важливим чинником зменшення простору для популізму є усвідомлення громадянами й політиками при прийнятті політичних рішень своїх соціальних інтересів і власної системи соціально-політичних цінностей» [9, с. 16].

Можна погодитися з правильністю всіх семи пропозицій, але реально їх втілити у життя, на жаль, неможливо. Хто, наприклад, повинен відповідати за «формування моральної й соціальної відповідальності за якість політичної влади»? За роки незалежності багато разів обрані склади Верховної Ради приймали довгі за текстовим викладом закони, що давали шлях великій корупції, яку неможливо було покарати. Прикладом є тема «державний земельний кадастр» і виділення територій з державного фонду. У жовтні 2020 наша влада визнала, що вкрадено було понад 5 млн. гектарів. Чи будуть повернуті народу? Дуже сумнівно.

Ще приклад — пункт 4). У ньому є побажання щодо досягнення «громадянської компетенції» виборців. Тут помилково використане слово «компетенція», адже правильно — «компетентності». Причиною ми вважаємо дуже поширене у 1990-х роках і збережене навіть зараз запозичення з радянської російської мови, в якій слово «компетенция» означало одночасно і повноваження службової особи, і її ЗУН (знання, уміння і навички). Це отождолення обох цих значень вражає й зараз — досить поглянути в російськомовній Вікіпедії на те, що там написано на запит «компетенция». А от в Україні після 2000-року вже поширилося правильне в усіх сенсах використання двох термінів: «компетенції» для позначення службових повноважень і «компетентності» — для реалізаційних спроможностей (це сума ЗУН і практичного досвіду).

Наближаючись до «Висновків», вкажемо наслідки нашого аналізу новітніх праць українських політологів і філософів. Потік публікацій про популізм засвідчує повну одностайність в негативній оцінці ([2, 5] та ін.). Автори змагаються тільки в переліку нещастя і у визначенні місця популізму серед усіх тих чинників, які вивели Україну в число світових економічних аутсайдерів. Найбільш повно і переконливо це зробив В. Федорін у матеріалі «Економіка популізму» [10]. Одночасно ми відзначаємо його недолік — повну переконаність у тому, що саме популізм був

причиною №1 економічних та інших катаклізмів. Набагато повніший аналіз усіх негативних чинників впливу ми знаходимо у статті К. Корсака [7]. Цитуємо:

«В Україні ми маємо комплекс кількох революцій, кожна з яких, взята окремо, достатня для розвалу виробництва і зниження якості життя населення. Не претендуючи на повноту аналізу, вкажемо головні з них.

1) Відновлення України під час розпаду комуністичної імперії як її фрагменту, позбавленого майже всього, необхідного для автономного існування – від структури управління і кадрів керівників аж до свого місця в світовому розподілі виробництва і торгівлі.

2) Занепад і зникнення тоталітаризму, докорінна зміна засад організації суспільства, системи пріоритетів і цінностей, законодавства та ін.

3) Важка відмова від обожнювання держави, приватизація, перетворення «нічийного» в «чийсь» в умовах втрати керованості й перманентних бійок за поділ влади, власності і ресурсів.

4) Необхідність перетворення практично повністю (>80%) орієнтованого на військові потреби виробництва у щось, що здатне створювати продукцію, яка була б придатною для споживання всередині країни і продаж за кордон.

5) Багатократне підвищення вартості енергоносіїв в умовах успадкування енерговитратної промисловості та повної відсутності навичок і засобів збереження й раціонального використання всіх форм енергії.

6) Втрата цінності старих індивідуальних і колективних знань і навичок, необхідність зміни менталітету і переходу від повної покірливості і вражаючої несаможитності середнього радянського громадянина до надії лише на себе і своїх найближчих, здатності до боротьби за свої права, вміння діяти автономно і ефективно, швидко і рішуче перебудовуватися, змінювати заняття і навіть оточення та ін.

Цей спадок ми змушені долати не в надто сприятливих зовнішніх умовах, маючи керівників, які лише з середини 90-х років навчилися безпомилково розрізняти Раду Європи і Європейський Союз» [7, с. 6].

А чи є шанси на позитивний розвиток України в даний момент, коли до влади прийшла чергова група некомпетентних популістів?

Відповівши, що шансів немає, ми б просто приєдналися до когорти інших науковців, з яких ми вказали тільки найбільш достойних.

Однак, якщо активно використати критичне мислення і найновіші дані про світовий технологічний прогрес, то відповідь може звучати так: запозичуючи взірці з інших держав та припускаючи вічність індустріальних технологій і класичних теорій суспільного розвитку, ми й справді будемо рухатися до середньоєвропейського рівня ще півстоліття чи й довше. Якщо ж звернути увагу на те, що в останні роки у світі розпочався перехід до нооери у формі винайдення все більшої кількості екологічно ідеальних технологій, то можна стверджувати — Україні треба йти шляхом ноорозвитку, який не потребує грандіозних інвестицій і модернізації всього наявного виробничого комплексу. Достатньо розвинена вища школа і великий контингент викладачів і науковців гарантують можливість руху держави до економічних і соціальних успіхів.

Цей шлях Україні і світу пропонують науковці з групи К. Корсака, який відкрив і дослідив явище початку переходу від екологічно деструктивних індустріальних і смарт-технологій до «лікувальних» — ноотехнологій. Ними уведено в науковий обіг багато важливіших від екологічних слів і понять з майбутнього, які разом формують Нооглосарій-2 [8]. На цій основі можна запропонувати і засоби для виключення повторення пандемії CoViD та ліквідації загрози екологічного та інших колапсів. Боротьбу з ними ми активізували у формі колективних безкоштовних фахових публікацій у часописі «Вища школа» у рамках діяльності Київського клубу «Антиколапс». Запрошуємо потенційних читачів цієї статті до приєднання. Спільно ми зможемо зробити набагато більше.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. — 1140 с.
2. Додонов Д. Р. Феномен популізму в сучасному політичному просторі // ГІЛЕЯ. — 2017. — Випуск 123. — С. 421-423
3. Дем'яненко, М. М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія: автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / М.М. Дем'яненко; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — Київ, 2016. — 20 с.
4. Мигаль, С.М. Популізм в політичному житті суспільства: автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / С.М. Мигаль; Одеський ун-т ім. І.І. Мечникова. — О., 1995. — 14 с.
5. Кавка В. В. Популізм як ефективна політична технологія сучасних виборчих процесів в Україні // ГІЛЕЯ. — 2015. — Випуск 102. — С. 406-409
6. Кіянка, І. Б. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія / І. Б. Кіянка. — Львів: Простір-М, 2016. — 386 с.
7. Корсак К. *Перспективи розвитку освіти в Україні на межі століть.* // *Українські варіанти.* — №3-4. — 1999. — С. 6-13.

8. Корсак К.В., Корсак Ю.К. Нооглосарій-2 — ноонауки для майбутнього без колапсів // Вища школа. — 2019. — №2. — С. 31-53.
9. Прядко, Т.П. Популізм як ризик демократичного розвитку і засіб політичної мобілізації електорату: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Т.П. Прядко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Київ, 2018. — 20 с.
10. Федорин В. Экономика популизма <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2015/10/1/561862/> (1-10-2015) 19-10-2020

Пилипенко С.П., кандидат філософських наук, доцент каф. іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Київський медичний університет».

ТРАНСГУМАНІЗМ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ.

Постіндустріальний (інформаційний) етап соціального розвитку ознаменувався докорінними трансформаціями у всіх сферах людського буття. Інформаційні, комп'ютерні технології, телекомунікації стали невід'ємним атрибутом життя сучасної людини. Стрімко зростаючий з другої половини ХХ ст. технологічний прогрес, з одного боку, надав людині більше можливостей, призвів до задоволення основних потреб, покращив умови життя, якісно (сприяв збереженню фізіологічних, інтелектуальних, соціально-культурних можливостей) і кількісно (виражено в прожитих роках). Кульмінацією цього процесу можна вважати створення надзвичайних технологій, спрямованих на заміну зношених частин людського організму новими, що дозволять зробити тіло ще потужнішим. Це є перемогою природничих наук, компетенція яких не викликає заперечень. З іншого боку, самі по собі ці науки знаходяться поза межами ціннісних суджень про допустимість або неприпустимість впровадження подібних процедур. Питання щодо оцінки можливих наслідків цього прогресу вимагає виваженого аналізу з позицій філософської антропології, етики, аксіології.

У зв'язку з цим актуальною концепцією, що досліджує і прогнозує спрямованість сучасного і майбутнього соціального розвитку є концепція *трансгуманізму*, який припускає можливість створення нових форм людського існування в умовах загальнономасштабного використання передових технологій.

Термін «*трансгуманізм*» був запропонований засновником ЮНЕСКО Джуліаном Хакслі в 1957 р., а Всесвітня Трансгуманістична Асоціація (сьогодні має назву Humanity+) була створена в 1998 р.

Трансгуманізм — це раціональний, заснований на осмисленні досягнень і перспектив науки, світогляд, який визнає можливість і бажання фундаментальних змін людини за допомогою передових технологій з метою ліквідувати страждання, старіння, смерть, а також посилити фізичні, розумові і психологічні можливості людини. Концепція трансгуманізму як філософська концепція являє собою крім того міжнародний громадський рух, що є особливо популярним серед представників молоді, які виступають у підтримку технічного прогресу і постійне вдосконалення як окремої людини, так і людства в цілому.

Звернувши увагу на історію виникнення і розвитку трансгуманізму як філософської концепції, не можна не помітити, що проблеми вдосконалення людини, розширення можливостей її духу і тіла були найбільш актуальними філософськими проблемами протягом усього людського існування.

Слід зазначити, що спочатку в міфологічних, релігійних і філософських концепціях Стародавнього Світу, християнській філософській літературі Середньовічної Європи можливості досконалого існування людини вбачалися здебільшого лише в іншому, неземному світі (наприклад, в «світі Ейдос» Платона, «град Божий» Августина Блаженного). Однак, уже в епоху Відродження відношення до людини стало все більше визначатися ідеалами гуманізму, антропоцентричності, коли сама людина могла мати право визначати зміст і форму свого життя. Саме в творі гуманіста Відродження Данте Аліґ'єрі вперше використане поняття «Трансгуманізм».

Зародження і поширення ідей трансгуманізму, злиття людини з технікою з метою більш продуктивного розвитку людства можна також частково пов'язати з ідеями і реальними спробами мислителів Нового часу створити механізми, що моделюють людські дії. Також увагу привертають ідеї французького гуманіста Ламетрі, який запропонував розгляд організму людини як машини.

Ідея «Надлюдини» Ф.Ніцше, можливості подолання людиною власної природи, запропоновані К.Е.Цюлковським та іншими представниками російського космізму, все більше наближають людство до ідеї про необхідність використання сучасних технологій і досягнень наук для вдосконалення тіла й розуму людини.